

STORIJA O JURJU POŽGANU

NOVELA -- M. ŠNUDERL

1.

To uro je bil Jur Požgan dopolnil mero svoje osemnajste kazni. Star je bil štirideset let, s šestnajstimi je že pričel in je odslej do te ure z daljšimi in krajšimi presledki prebil večinoma v ječi. Kakor vsak zločinec, je Jur Požgan imel neko vrsto značaja in nesreče. Značaja, ker se od svoje ravne poti ni dal ustrahovati; kradel je in po prestani kazni spet kradel. Ne beračil ni in ne ubijal. Nesreče, ker so si bila vsa njegova tatinska dejanja med seboj tako slična, da je vsak starejši orožnik ali policaj vedel, da je kradel Jur Požgan in nihče drugi. Ni bil hinavec. Kadar je prišla ura, je vstal in šel naravnost in pokonci tja, kjer se je bil namenil krasti. Silno močan je prešcipnil žabico, upognil železne križe, vtisnil vrata. Nato je šel in se napil. Kadar se je tedaj zgodila drzna kradež in ostala sled uporabljenih sile, so se vohuni razkropili po krčmah in uklenili Jurja Požgana.

Še to uro so tedaj izpustili Jurja Požgana iz osemnajste kazni, izplačali mu zaslužene dneve, navrgli mu nekaj za pot in čudno pridigo. To pridigo mu je navrgel sam kaznilniški prečastiti gospod fajmošter, ki mu je bila pipa v ustih bolj zanesljiva ko sveta beseda, ker je bil iz občevanja z jetniki in z ostalim svetom potegnjen zlato sredino.

Molče ga je gledal in mu rekel dobrohotno:

«Jur Požgan, ti tat prekleti, greš že spet krast!»

Jurju je bil nagovor všeč, zategnil je usta, s pogledom potrdil, z glavo se potajil, z jezikom pa ubral pot med resnico in lažjo: «Božja volja!»

«Še las z glave brez nje ne pade, a? Tako vas učim?» je mežikal gospod, besno izdrl pipo iz ust in pljunil. Pa brž se mu je obraz raznežil v malce zasmehljivo, malce dobrohotno podobo.

«Jih je malo takih, ki se dobrega tako držé ko ti slabega. Če bi ne bilo zlo, bi ti rekel, da imaš karakter. Pravijo, da je to zločinska natura. Ti, kako da ni tako vztrajnih — poštenih natur, kakor so zločinske, ko je pa zanje huje? Zato, ker so le lumpje še značajni!»

Jurju Požganu se je to še bolj dobro zdelo:

«Gospod, zmiraj ste z nami držali!» je rekel rahlo, a zvestó.

Gospod je spet naglo izdrl pipo iz ust in tatú prestrašeno pogledal.

«Ti sakramenski lump! A tako mislite o meni?»

Lumpu se je spet raztegnilo široko lice ko harmonika, kadar potegne sapo, da bi prav prešerno zahreščala.

«A bi znal, Jur, s tistim — pa naj bo natura ali karakter — s čimer si tako zvest svoji kraji, prav tako zvesto držati zaobljubo?»

«A da ne bi kradel?» se je zavzel Jur in neugodje ga je obsenčilo. «Bog vari! Nečem ti nesreče; ne greha zoper naturo ne neznačajnosti!» se je zgrozil gospod resno in pomirjevalno.

«Kaj bi naj delal in kam šel?» je dostavil Jur, pa ne iz nesreče ali obupa; zadovoljno, da je to tako izdaten izgovor. Kajti bilo mu je štirideset let in doslej ni delal drugega ko kradel.

Gospod ga je bliskoma zgrabil za obleko na prsih, mu puhn timer dima v obraz iz pipe, da je tat brž potegnil sapo vase, in zagrozil: «Aha — sva že tam, ti prekleti lump!»

Jurja je zmedlo, da se je ozrl in preplašil.

«Molči, če nečeš nazaj v luknjo, lump tatinski!» Brž je z mize potegnil papir in ga mazal Jurju pod nos.

«Viš ta papir? Brati znaš menda, a? Tu so zapisani člani Bratovščine v izveličanje zavrženih! Malo jih je, so pa le! Od prvega do zadnjega — če bo treba — pojdeš, pokažeš ta papir, ki je priporočilo od generala te bratovščine —»

«Generala —» se je ustrašil tat, ki je postajal bolj in bolj zmeden. «To sem jaz», je naglasil gospod zadovoljno in še tesneje stisnil Jurja za obleko na prsih.

«Aaa —» je grgal Jur Požgan.

«Povsod dobiš delo, jelo in zaslužek. Pokaj bi pa kradel še potem, prasec? Žrl boš, da boš živ! Delal boš, da ne boš zgnil! Zaslužil boš, da se boš v nedeljo napil! Pokaj bi pa kradel, ko ti pa treba ni? Ali mi boš odgovoril ali ne, lump prekleti, če ne te bom v nos sunil, da boš krvav! A?» je zrohnel gospod nad tatom in pršil sline po njem, da se Jur Požgan kar ni mogel prav znajti in si odgovoriti, kako da rohni nad njim, ko še ni nič ukradel, in da ga že sodi, še prej ko je bil grešil.

«Saj ni treba, no!»

«Zakaj greš pa potem že spet krast, če ti treba ni?» je zagrmel gospod z vso sveto jezo.

Jur Požgan bi se bil rad otresel nečesa, a mu je bilo tako, ko če levu mušica pade v oko, da si ne zna pomagati. Iskal je, kaj bi dejal, vedel je, da je v neki zanki, a misli so mu majale sem in tja ko kačja glava iz precepa in niso mogle nikamor.

«Tak viš! Zdaj pa imaš!»

«Z Bogom, gospod!» je poskusil Jur.

Gospod pa je govoril, ko da bi Jurja s kamenom tolkel po lobanji: «Tu imaš list, imena so gori in naslovi. Tja pojdeš in srečo po-

skusiš! Če se pa še enkrat na svetu vidiva, te bom v nos sunil, da boš krvav!»

«Pa pojdem!» se je odrezal Jur tako srdito, da ga je še gospod osuplo pogledal in brž vedel, da bo Jur tako storil.

«Tak poberi se že vendar, spak!» se je zadržal od same dobre volje nad jetnikom, da se je brž obrnil in odnesel svojo ogromno, v plečah sklonjeno postavo s silnim tilnikom skozi vrata, ki so se zdela premajhna za to človeško goro.

Gospod fajmošter pa je imel na licu sedaj podobo, ko da bi bilo zamaknjenje dahnilo vanjo.

2.

Jur Požgan je pogledal na papir. Na vrhu prvo je bilo zapisano ime trgovca in naslov. Ni bilo daleč.

Že blizu tam je videl prvega znanca, debelega policaja, ki so mu rekli gospod Flinta. Jur je lepo pozdravil, policaj pa obstal, se zavzel, brž spoznal Požgana in naglo napel možgane, ali bi bilo v zadnjih dogodivščinah kaj za Jurja. Ta je uganil policajeve misli, se ustavil in prijazno dejal v opravičbo:

«Sem šele to uro ven prišel, gospod Flinta!»

Ta je zabrundal nekaj vase, zahrkal predse in se dostojanstveno odvrnil od bivšega kaznjence, brez tiste familijarnosti, ki je običajna med starimi poslovnimi znanci.

«Tale bi nas bil lahko bolj vaje, ki smo mu vsak dan pri rokah», je pomislil Jur, zdelo se mu je, da je nekaj grenkobe padlo v čudno pridigo in zahotelo se mu je po maščevanju.

Tako je negotovo vstopil v trgovčevo poslovalnico, pozdravil, pokazal priporočilo in prosil za službo.

Trgovec je odskočil.

«Kaj, vi ste — osemnajstkrat — radi tatvine —» nadaljevanje se mu je razpustilo v prhanje, grgranje in prazno sapo, kakor če gramofonska igla zdrkne s črte in renče poskakuje po plošči.

Jur se je zarežal in odklonil občudovanje:

«Pri nas so še drugačni! Jaz sem še med skazami!»

Zdaj je udarilo iz trgovca:

«To je pa že od sile! Za tistih par fig, ki jih kupijo pri meni, da bi se že kar hudiču zapisati moral!»

«Ne, ne, gospod! Službo, so dejali, dobim pri vas!»

A trgovec ga ni poslušal.

«Zavoljo par fig so me spravili v bratovščino! Zavoljo nje že moram plačevati članarino! Zato me naj pa še hudič vzame!»

«Jaz nisem kriv», je odvrnil Jur, ki se mu je zdelo dostojno, da bi kaj rekel.

Tedaj ga je trgovec zgrabil za rokav in ga peljal k vratom.

«Vidite, kdo stoji zunaj?»

«Gospod Flinta!»

«Moj prijatelj je, noč in dan stoji tako. Pa še nočni čuvaji hodijo mimo, vsako minuto poropočejo po vratih! Poglejte zapah in žabice, takih ne znate grizti! In nad blagajno se lahko spravi vsa kaznilnica!»

Trgovec si je obrisal pot, Jur pa pomilovalno pogledal od Flinte mimo zapahov in žabic do blagajne.

«Zavoljo skušnjav to povem», je naglasil trgovec, namršil čelo in pogledal mimo kaznenca. «Da,» je vzkliknil, ko da bi se nečesa spomnil, «s službo ne bo nič. Je kriza!»

«Jaz se je ne bojim!» je zatrdil Jur pošteno.

«Ker kupujejo brez plačila, ne plačam fabriki, ta ima, pa ne dá!» je poučeval trgovec.

«Saj bom delal! Dve vreči vzdignem!» se je še pohvalil Jur.

«Delal, delal! Gospodarstvo je vsega krivo. Razumete?»

«Ne!» je odvrnil Jur, ki se mu je zdelo, da je hudo zabit.

«To je tisto!» je zaključil važno trgovec in porinil Jurja čez prag.

3.

«Flinta je kriv!» se je izprožilo v Jurju. «Ta me je izpodnesel, da sem se majav zdel trgovcu!» In se je odločil, da se bo maščeval. Vzel je papir in bral drugi naslov po vrsti: naslov gospoda župnika, komaj uro hoda iz mesta.

Ubral jo je urnih krač tja. Na poti je izvedel, da so gospod župnik sila zemlje podedovali, da ni na nji žive duše in da sicer tudi hlapca nimajo.

«Hvaljen bodi!» je pozdravil Jur in se globoko priklonil pred gospodom župnikom, ki so bili velik, rejen gospod in same svete besede dajali od sebe.

«Je pravično», so dejali, ko so prebrali papir. «A samo za tiste člane bratovščine to velja, ki potrebujejo delavcev in katerim ni nič na poti!»

«Zemljo imajo, še obdelana ni! Znam delati!»

«Za tisto zemljo se šele pravica kroji. Dediči po postavi so se zoper testament uprli in pravdo gonijo zoper svojega gospoda župnika», so odvrnili gospod strogo in žarek ko bodalo je blisnil v njih očeh. «Zato naj zemlja leži in strada, dokler ji pravica ne postavi gospodarja!»

Jur Požgan je sprevidel in krenil drugam.

«Tudi hlapčevska dela znam! Brez hlapca so gospod!»

Gospod so sedli in rekli mirneje:

«Tudi to je resnica, da mi hlapca treba. A ženske so v hiši in hlevu in ne smem ti pastí nastavljati, ki si šele iz ječe prišel!»

Jur je sramežljivo odklonil. «Nisem več tak!»

«A očiten grešnik si, čeprav si pred posvetno gosposko prestal, kar ti je bilo pisano. Ali si pa tudi spokorjen? To ni pisano na tem papirju!» so zabodli s svojim svetlim bodalom iz oči in s hrbtom dlani prepričevalno udarili po papirju. «Ali naj ovco v svoj hlev pripeljem, o kateri ne vem, da ni garjeva, in iz osemnajsterih kazni moram sumiti, da je!» so grmeli gospod nad splašenim kaznjencem. «Kakšen pastir pa bi bil? Mar bi ne bil vreden, da mi Gospod razkropi čredo in udari po pastirju?»

Jur je gledal v gospoda župnika: kaznilniški fajmošter je sicer bolj vlekel pipo in grdo govoril, a v očeh mu je bilo, kakor če Bog reče dober dan. Gospod župnik pa lepe besede od sebe dajejo, v očeh pa imajo nož.

In je sklenil, da bi ne ostal pri njih, če bi mu tudi zastonj dajali!

4.

Naravnost v mesto se je povrnil, v gostilni se okrepčal in prebral tretje ime na papirju. Advokata ime je bilo, onega, ki ga je bil branil pred zadnjo kaznijo in tako milo pridigal o njem, da so bile tedaj še Jurju prišle solzé.

«Mar bi bil šel kar najpoprej in naravnost k njemu!» se je pograjal Jur, zduška zvrnil kozarec in stopil k advokatu, mu pokazal papir in prosil za službo.

Advokat je imel vesoljno lice, sladek je bil in tolikšnega trebuha, da menda nikoli svojih stopal ni ugledal in so mu lica visela ob čeljustih ko dve mesnati mošnji.

Pokimal je in dejal:

«Sedi, Jur Požgan, cigaro vzemi, kadi in poslušaj!»

«Sem že dober!» je pomislil Jur veselo in čuvstvo hvaležnosti ga je prešinilo do gospoda, ko si je prižigal cigaro.

«Imam vinograd, delavcev ne. Ti bi bil dober za tako delo, brento bi nosil ko smet! Pa — prehude sosede imam, ki me črtijo. Sama postava mi zato brani,» je dejal s povzdignjenim glasom in pogledal iznad očal «da bi te v svoj vinograd vzel!»

Jur je zazijal, da bi se mu bila skoraj čeljust razklenila.

Advokat pa je popravil velika črna očala, vzel v roke črno postavo in bral:

«Kdor obdrži v službi osebo, o kateri ve, da je po telesu in zna-

čaju nevarna —, kdor se poslužuje pri oskrbovanju svojih zadev osebe, o kateri ve, da je nevarna — ta odgovarja!»

Z velikim naglasom je izrekel zadnji besedi, zaloputnil knjigo in jo počil po mizi, nato pomilovalno pogledal na Jurja, ko da bi hotel reči: Lej, kako bi rad, a je vsa človeška umetnost zastonj! In njegovo vesoljno lice se je razpelo nad njim ko zmračeno nebo. Jur Požgan je odložil komaj načeto cigaro.

«Saj nisem nevaren! Nisem še nikogar ubil!»

«Pojdi, pojdi, šema! Kdo pa je nevaren, če ne tak, ki je osemnajstkrat bil zaprt, kradel pa Bog ve kolikokrat še po vrhu? Tuji lastnini si nevaren, prijatelj Požgan, roko na srce!»

«Pokaj pa je potem ona bratovščina ali kaj, ki naj bi branila, da bi človek kradel?» je rekel Požgan že malo jezen in gledal na svojo cigaro, ki je ugašala.

«Prav zato, kakor si rekel. A vsakemu za svoje prilike. Če ne gre, ne gre! Prilike so to!»

Zdaj je bil Požgan že jezen.

«Meni prilike nič mar. Ko ste zame pridigali, ste tako lepo govorili, da sem danes mislil: pri vas res najdem službo! Tedaj ste pridigali, da sem jaz prav za prav čisto nedolžen, čeprav sem kradel, ker so me prilike sveta za tatu naredile. Zdaj mi pa spet prilike do službe branijo!»

Advokat je debelo pogledal.

«Pa ne, Jur Požgan, da bi bil ti to verjel takrat?»

«Jaz ne, za sebe že vem. Le mislil sem, da ste gospod, da resno govorite in da vsaj sebi vero dajete!»

Advokat je poskočil, da se mu je trebuh potresel, ko da bi bil nanj pripasan, žila na čelu se mu je napela:

«Zdaj te pa še manj vzamem! Zdaj vidim, da nisi le nevaren, ampak tudi zloben in neumen!»

Jur pa je že udaril z vrati, pusteč ugaslo cigaro na tleh.

5.

Malo se mu je že zdelo, da dela nekaj zoper svojo naruro, kar mu je čisto tuje, ko v podzavesti, pod vplivom kaznilniškega gospoda. Malo ga je že grabilo po prsih ko gnev in stud. Malo ga je že mikalo ščegetanje živcev, ki pojo ko struna, kadar jemlje onim, ki imajo. Enkrat je celo že obstal, da bi stopil zapit, kolikor je še imel. A spet je začutil, da ga drži fajmošter za obleko na prsih in da prši sline nanj: Pokaj bi kradel, ko ti pa treba ni!

Pljunil je in pogledal na papir: naslov kmetiča v bližnji okolici. Sedel je sam z ženo in petimi kljuni za mizo in srebal kašo. Počasi

je vzel papir, odkopal črko od črke in povezal vse skupaj, ko da bi z verigo spel lojternice na vozu.

«Dejal sem, kar sem bil dejal. Kar sedi in zajmi! Naš si!»

Jurja pa ni prevzel občutek veselja, Jurja je obšla tesnoba. Zajel je. Mrko je bilo lice kmetiča, žena izsušena in otroci zijačasti, da bi bili najrajši še žlico pogoltnili.

«Hudo je», je načel Požgan.

«Še ukrasti ni kaj», je pokimal kmet. «Kdo bi pa tudi takim kljunom kradel, če je človek», je dostavil in mignil proti otrokom.

«Ali pojémo ali davkom vržemo», je vzdihnila žena. «Bog je že zdavnaj pozabil na naše njive!»

«Tak se vam hudo godi?» je poizvedoval Jur.

«Kar naravnost ti povem, da živeti ni več!»

«Kaj pa bosta potem z menoj?» je silil Jur iz svoje tesnobe.

«Boš že kaj», se je umikal kmet. «Vzeti enega sem bil obljubil. Vzamem te!»

«Boš pa otroke varoval», se je nasmehnila žena.

«O, ti pri moj' krščen'!» je treščil tat Jur s tako silo iz svoje tegobe, da je kmet dvignil obe roki. «Da bi vama odjedal? Ko imajo one mrhe, da ne vedo kam? Pošten tat sem! Da bi ti bil poštenjak, ti sam? Od tvoje poštenosti pa še lačen? Tako me pa ne boš, fajmošter! Lahko noč!»

Vstal je in pustil službo, ki se mu je edina bila odprla.

6.

Zdaj je bil zdrav. Zdaj ga je bilo sram. Da bi to komu povedal v kaznilniški družbi! Do smrti bi ga zbadali! Žalostno izročilo jim ponese: da so zunaj novi časi. V ječi so le še tepci in nerode in nobeden drugi! — Štirideset let je kradel in še bo, ako Bog dá! Tako je. Kaj bi se pačil! Kaj bi se štulil sedaj v bratovščine! O gospod Flinta! O gospod fajmošter! In — o gospod trgovec, ki si se pohvalil, da si hudiču zapisan!

Pošteno pijan še ni bil, ko je že bil vse zlil po grlu.

Prvega je srečal gospoda Flinto in ga lepo pozdravil. Gospod Flinta je strogo pogledal in stopil mimo. Požgan je urno odščipnil žabice, odrinil zapahe in dvignil vrata iz tečajev. Ko jih je potegnil za seboj, je poropotala po njih palica nočnega čuvaja in odropotala dalje. Kmalu je prevrtal blagajno in pobral denar. Sedaj je že vzel trgovca hudič; kajti denarja je bilo cel kup in krize nikjer.

Še tisto noč se je podal Požgan, ko da bi bil od bolezní vstal pre-rojen in samosvoj, h kmetiču, zbudil ga in mu dal polovico vsega zaslužka pri trgovcu.

«To je tvoje. Na smrtni postelji se spovej, dotlej pa imej zob v jeziku. Kljune šopaj in babo zredi, pa še sam glej, da boš za kaj!» Kmet bi se bil rad zahvalil.

«Ti ne dajem, ker bi se mi smilil, si pretrdo zabit. Zato ti dam, ker bi težko spravil, preden bo Flinta prišel, a se mi gabi, da bi onim ostalo! Pošteno sem zaslužil!» je poudaril in se spomnil na svojo prestano veliko sramoto.

Potem se je vrnil, stopil v gostilno in pil, pil in pil, da ni bilo ne konca ne kraja. Zaspal je za mizo in na vse zgodaj spet začel piti. Slišali so ga, da je čudno zmedeno govoril:

«Žrl boš, da boš živ! Delal boš, da ne boš zgnil! Zaslužil boš, da se boš v nedeljo napil!»

Ko je ves zasopljen prihitel gospod Flinta, mu je Jur Požgan brž ponudil kozarec.

«Z menoj!» je zahreščal policaj.

«Pij pij, Flinta! Vi pa pogledjte, kako se policaj s tatom brati in ne pozabite, da bo zapisano!» se je zmaščeval tat, dvignil svojo ogromno postavo in še hujše pesti proti policaju. Ta se je ustrašil, brž pograbil za kozarec, ga trepetajoč izpraznil, a vendar še tlesknil z jezikom za njim.

7.

Gospod fajmošter v kaznilnici je zazijal, ko se je Jur Požgan tako naglo povrnil in začel natakati mero svoji devetnajsti kazni, ki je bila zvrhana, ker ni povedal, kam je bil spravil toliko denarja. Jur je zrastel pred fajmoštrom, mu vso svojo storijsko do kraja povedal (le kmetiča utajil), tako da je gospod fajmošter pozabil na čudno pridigo, pipo in kletev. Pravijo, da je Požgan navsezadnje še figo pokazal in pljunil, a za gotovo se to ne ve. Tudi se ne ve, ali je gospod fajmošter, general bratovščine, koga v nos sunil, da bi bil krvav. — Jurja Požgana ni.

IN MEMORIAM F. E. KORŠ

DR. JOŽA GLONAR

6.

(Konec.)

Petrograd $\frac{3}{16}$ Grudna 1900.

Velespoštovani g. Prijatelj!

Komaj sem Vam poslal eno pismo, ko glej! že je pripravljeno drugo, čigar vsebina sicer ne bo Vam tako prijetna, kakor pričakujete. V Akademiji sem se res seznanil z našimi novimi tako imenovanimi počastnimi akademiki, vendar med njimi ni bilo